

γραφία με τον Ψυχάρη (σσ. 273 εξ.). Ακολουθούν ακόμα: Σπύρος Καββαδίας, «Η επανασιακή λογοτεχνική παράδοση και ο Ξενόπουλος» (σσ. 291 εξ.), ο Γιώργος Χρονάς, «Η οδός Ευριπίδου του Γρηγόριου Ξενόπουλου» (σσ. 296 εξ.), Μ. Γ. Μερικλής, «Μια παπαρούνα (ή ένα στάχυ...) του Ξενόπουλου» (σσ. 301 εξ.), Βαρβάρα Γεωργοπούλου, «Παλαμάς – Ξενόπουλος: συγκλίσεις και αποκλίσεις» (σσ. 307 εξ.), Θεοδώρα Γλυκοφρύδη-Αθανασοπούλου, «Πορτραίτα γυναικών στο έργο του Ξενόπουλου» (σσ. 322 εξ.), ενώ ανέκδοτες επιστολές του Παλαμά παρουσιάζει η Μαριέττα Μινώτου-Παπαδημητρίου (σσ. 334 εξ.), τις σχέσεις με τον Καβάφη εξετάζει ο Γιάννης Ρηγόπουλος (σσ. 346 εξ.) και με τη συμβολή του στη διδασκαλία του μαθήματος της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο και το Λύκειο ασχολείται η Φαίη Στράνη (σσ. 369 εξ.).

Όταν τα πρακτικά ενός συνεδρίου απομακρύνονται πολύ από το ίδιο το συνέδριο, εννοώ χρονικά, οι ανακοινώσεις εμφανίζουν μεγαλύτερες αδυναμίες, γιατί αποσυνδέονται από το ίδιο το γεγονός, το οποίο ήταν και κοινωνικό, ενώ τώρα είναι καθαρά επιστημονικό και πιο ευάλωτο, στο σύνολό του, στην κριτική. Ανακοίνωση και μελέτημα διαφέρουν συνήθως. Η βιομηχανία των ωβηλαιών δεν παράγει πάντα την ποιοτικά καλύτερη προσφορά. Έτσι κι εδώ η τελική εικόνα, όταν έχει ξεθωριάσει η μνήμη του ίδιου του κοινωνικού γεγονότος, εμφανίζεται άنيση· αναγκαίο κακό των μεγάλων συνεδρίων. Αξιοσημείωτη είναι ωστόσο η αριθμητική αύξηση των ανακοινώσεων για τον θεατρικό Ξενόπουλο, από τις οποίες δεν λείπουν και οι κριτικές φωνές.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ANNA TAMPIAKH

Το Νεοελληνικό Θέατρο (18^{ος} – 19^{ος} αι.). Ερμηνευτικές προσεγγίσεις,
εκδόσεις Διάυλος, Αθήνα 2005, σελ. 420, ISBN 960-531-173-9.

Η συνάδελφος Άννα Ταμπιάκη παρουσιάζει ένα νέο τόμο με μελετήματά της για το θέατρο του ελληνικού Διαφωτισμού (1750-1850) με προεκτάσεις προς τα πίσω και προς τα μπρος έως το 1880 περίπου, συνδυάζοντάς τα σε μια χαλαρή αφήγηση, που δίνει δυναμικά την πρώτη εικόνα μιας μελλοντικής ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου σ' ένα από τα πιο δύσκολα κεφάλαιά της. Η μονογραφία κινείται ανάμεσα σε δύο χώρους προέλευσης: από τη μια τη γαλλική διδακτορική διατριβή της με τίτλο *Le théâtre néo-hellénique: Genèse et formation, Ses composantes sociales, idéologiques et esthétiques*, Paris EHESS 1995 (Diffusion Setentrion, Presses Universitaires, thèse à la carte, Lille 2001), η οποία ως ενιαίο επιστημονικό σύγγραμμα που στηρίζεται με εξέταση είχε μια πιο συστηματική υφή, και από την άλλη σε μια σειρά από άρθρα και ανακοινώσεις, που φιλοτέχνησε έκτοτε και απομονώνουν διάφορα επί μέρους ζητήματα και κεφάλαια, τα οποία θα επισημανθούν στη συνέχεια.

Ο πρόλογος από τη γραφίδα του υποφαινομένου (σσ. 11-19) επισημαίνει τη σκοποθεσία της εργασίας, τη μεθοδολογία της, την επιστημονική της υφή και τη θέση της στην τρέχουσα έρευνα για την επεξεργασία μιας νέας ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου: «Η συγγραφή της νέας ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου δε θα είναι απλή υπόθεση. Όχι μόνο εξαιτίας

του γεγονότος πως η θεατρική ιστοριογραφία αντιμετωπίζει ιδιάζοντα και εγγενή μεθοδολογικά προβλήματα, τόσο στον τομέα των πηγών όσο και στη σύνθεση, αλλά και γιατί η περίπτωση της Ελλάδας και της πλέον των 400 χρόνων ιστορικο-θεατρικής δραστηριότητας σε ελληνική γλώσσα ή στα εδάφη της αποδεικνύεται ιδιαίτερα σύνθετη και περίπλοκη υπόθεση και αντιστέκεται από τη φύση της σε απλουστεύσεις και σχηματοποιήσεις. Δεν είναι δηλαδή μόνο η μεθοδολογική δυσκολία του διττού γνωστικού αντικείμενου 'δραματικό κείμενο / θεατρική παράσταση' που περιπλέκει τα πράγματα, τα γνωστικά αντικείμενα που ανήκουν σε διαφορετικές γενεσιουργές αλυσίδες (ιστορία -> κοσμοθεωρία / ιδεολογία -> λογοτεχνία -> δράμα <-> παράσταση <- θεατρικό σχήμα / κτίριο <- κοινωνία <- κρατική οντότητα) και διατηρούν μια πολυλειτουργική σχέση και ισορροπία μεταξύ τους, δυσερμήνευτη σε καθαρά θεωρητικό επίπεδο και ποικιλόμορφη στις ιστορικές της εκφάνσεις. Είναι και το γεγονός πως στις ελληνοφώνες περιοχές των Βαλκανίων και της Μεσογείου καθώς και στα κέντρα της ελληνικής Διασποράς οι δρόμοι που άνοιξαν και ακολούθησαν τα δραματικά κείμενα και οι εξελίξεις που σημείωσαν οι θεατρικές παραστάσεις, απομακρύνονται σε ολόκληρες ιστορικές περιόδους τόσο πολύ μεταξύ τους, όπως π. χ. στον Διαφωτισμό του 18^{ου} αιώνα ή στο πρώτο μισό του 20^{ου}, χαράσσοντας δικές τους πορείες, οι οποίες πρέπει να εξεταστούν σε μια πρώτη φάση μάλλον ξεχωριστά, πριν από την απόπειρα ανάδειξης των διαλεκτικών σχέσεων και των αμφίπλευρων επιδράσεων που συνδέουν τα φαινόμενα, οδεύοντας προς τη διαμόρφωση μιας σύνθεσης της συνολικής εικόνας. Το εγχείρημα επιβαρύνεται με μια επιπλέον ιδιαιτερότητα της ιστορίας της ελληνικής γραμματείας, η οποία δεν υπάρχει σε παρόμοια έκταση και ένταση σε άλλες χώρες: νεοελληνική φιλόλογική επιστήμη και ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας έχουν ασχοληθεί σχεδόν αποκλειστικά με την ποίηση και την πεζογραφία, αφήνοντας, με διάφορες δικαιολογίες, κατά μέρος το δράμα σε όλες τις εκφάνσεις του, το οποίο παρέμεινε τελικά το αποπαίδι της έρευνας. Σχεδόν μοναδική εξαίρεση αποτελεί το Κρητικό θέατρο. 'Έτσι η θεατρολογία έχασε σημαντικές προεργασίες και προπαρασκευαστικές έρευνες στον τομέα αυτό, που αφορούν τη φιλόλογική έκδοση κειμένων, την ερμηνευτική, τη δραματολογική ανάλυση και πολλά άλλα ακόμη πρωταρχικά ζητήματα, όπως την ίδια τη σύνταξη εργογραφίας και ειδικής βιβλιογραφίας» (σσ. 11 εξ.).

Αυτή την ιδιάζουσα κατάσταση την έχουμε επισημάνει πολλές φορές' έχει ωστόσο και τα προτερήματά της, γιατί οι σχετικές αναλύσεις και συνθέσεις μπορούν από την αρχή να συνδυάζουν τη φιλόλογική, δραματολογική και θεατρολογική μεθοδολογία. «Εμπρός σ' αυτήν την ελλιπή και πλημμελή ερευνητική κατάσταση, οι έως τώρα ιστορίες του νεοελληνικού θεάτρου δεν κατόρθωσαν να δώσουν μια συνολική εικόνα, αλλά επέλεξαν να ασχολούνται με αποσπάσματα του συνόλου ή επέμειναν σε μεθοδολογικές μονομέρειες. Ωστόσο, σε καμιά περίπτωση – και αυτό είμαστε σήμερα σε θέση να το εκτιμήσουμε καλύτερα – η καθαρά πληροφοριακή κατάσταση δεν επέτρεπε έτσι κι αλλιώς βάσιμες ευρύτερες συνθέσεις. Σ' αυτό συνέβαλλε και η γενικότερη αβεβαιότητα που επικρατούσε σε ορισμένα κεφάλαια της ιστορίας του νεοελληνικού πολιτισμού, όπου στάθηκε αδύνατο να δοθεί παλαιότερα μια σαφής εικόνα, π. χ. για τη βενετοκρατούμενη Κρήτη ή για τον πολύμορφο 19^ο αιώνα. Η γεωγραφική αποκέντρωση της θεατρικής δραστηριότητας, οι ιδεολογικές και υφολογικές ρήξεις, σε συνάρτηση με τις περιπέτειες και προπές του γλωσσικού ζητήματος, καθώς και η τάλαντευση ανάμεσα στα δραματολογικά πρότυπα της Ευρώπης, καθιστούν την πορεία του νεοελληνικού θεάτρου όχι μια συνεχή αλληλουχία περιόδων και μια αδιάσπαστη ενότητα: αντιθέτως παρουσιάζει μια εικόνα αρκετά 'μεταμοντέρνα', με ρήξεις και τομές, ασυνέχειες, μετατοπίσεις και νέες αρχές [βλ. τώρα Β. Πούγχερ: «Θεατρική ιστοριογραφία μετά τον εξελεγκτικισμό και το φορμαλισμό: η ελληνική περίπτωση», στον τόμο: *Σταθμίσεις και ζυγί-*

ματα. *Δέκα θεατρολογικά μελετήματα*, Αθήνα 2006, σσ. 31-43]. Αυτό την κάνει όμως ακόμα πιο γοητευτική και, αν θέλετε, και 'διδασκική' από μεθοδολογική άποψη: στην εποχή όπου ο εξελεκτικισμός της ιστοριογραφίας έχει εκμετρήσει οριστικά το ζην, η ευαισθησία για την διαφορετικότητα των εποχών και τη ρευστότητα των διασυνδέσεών τους, η κατανόηση της προσωρινότητας και του 'ευριστικού' χαρακτήρα των εννοιών της περιεχόμενης και της υφολογίας έχουν αυξηθεί, και μπροστά στη συνθετικότητα των εύθραυστων εξελίξεων, η συνήθως ανομολόγητη υποκειμενικότητα της ιστορικής αφήγησης φανερώνεται πιο ανάγλυφα ως μια αναπόφευκτη συνέπεια. Ήδη διαφαίνεται κάπως στον ορίζοντα, πως στο μέλλον δε θα έχουμε 'μία' ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου αλλά περισσότερες: και ακόμα πως η κάθε μια από αυτές δεν θα είναι έργο του ενός αλλά, εμμέσως τουλάχιστον, πολλών' τα δεδομένα περνούν απλώς από το προσωπικό φίλτρο και επιλέγονται με την πνευματική δεκτικότητα του εκάστοτε ιστορικού». (σσ. 12 εξ.).

Μια πρώτη γένυση, λοιπόν, μιας τέτοιας ελληνικής θεατρικής ιστορίας δίνει η μονογραφία της κ. Ταμπάκη, που φιλοξενήθηκε στη «Θεατρική Βιβλιοθήκη» των εκδόσεων «Διάυλος». Προσφέρει μια περιεκτική περιήγηση σε δύο θεατρικούς αιώνες με επίκεντρο το χρονικό διάστημα 1750-1850, και ασχολείται με το δράμα και με τις παραστάσεις κάπως χωριστά, όπως αρμόζει στην ιδιαιτερότητα της χρονικής αυτής φάσης. Οι προσεγγίσεις είναι, από μεθοδολογική άποψη, σύγχρονες: αποφεύγεται ο αθηνοκεντρισμός, η τεκμηρίωση των ελληνικών παραστάσεων και η εκτύπωση ελληνικών δραματικών έργων δεν περιορίζεται στη (σημερινή) ελληνική επικράτεια αλλά συμπεριλαμβάνει και τις πόλεις της Διασποράς, και ως προς την ενδοελλαδική θεατρική δραστηριότητα δεν περιορίζεται μόνο σε παραστάσεις στην ελληνική γλώσσα. «Η Άννα Ταμπάκη, ως ιστορικός των ιδεών της σχολής του Κ. Θ. Δημαρά και ακαταπόνητη ερευνήτρια σ' ένα πολύ ευρύτερο χώρο απ' ό,τι είναι το θέατρο και η δραματολογία, χαρακτηρίζεται από το ύψος και την οντότητα των εργασιών της ως έμπειρος χειριστής και αναλυτής ιστορικών πηγών, από τις οποίες παραθέτει και αφειδώλευτα μεγάλα παραθέματα, ως διεισδυτικός αναλυτής των ιδεολογικών ρευμάτων και των θεματικών παραδόσεων, της κοσμοθεωρίας και της περιρρέουσας πνευματικής ατμόσφαιρας που εκπέμπουν κυρίως τα δραματικά κείμενα, αλλά και ως γνώστης της κοινωνικής ιστορίας και των θεσμικών δομών και συνθηκών που περιβάλλουν τις θεατρικές παραστάσεις ως δημόσια κοινωνικά γεγονότα. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη του δραματικού κειμένου ως λογοτεχνικού καλλιτεχνήματος, φορέα κι εκφραστή ιδεών, ανεξάρτητα από τη σκηνική τους ερμηνεία, επειδή αυτή ήταν η ιστορική πραγματικότητα για ένα μεγάλο μέρος της δραματικής και μεταφραστικής παραγωγής στον 18^ο και στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα. Επίσης ξεπερνά τα περιοριστικά και ανάρμοστα, ειδικά γι' αυτή την εποχή, διλήμματα ανάμεσα σε μετάφραση / διασκευή και 'πρωτοτυπία' σ' ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό επίπεδο που αντλεί από τον προβληματισμό της Συγκριτικής Γραμματολογίας. Η μεταφραστική παραγωγή αποτελεί έτσι κι αλλιώς αναπόσπαστο μέρος μιας εθνικής λογοτεχνίας» (σσ. 14 εξ.).

Η πρόοδος της σχετικής έρευνας φαίνεται και στον τομέα της υφολογίας: τώρα εξετάζονται με άνεση πλέον η δραματολογία του Μπαρόκ και οι ποικίλες μεταβάσεις στον πρώιμο Διαφωτισμό (Frühauflklärung) (βλ. επίσης Β. Πούχγκερ: «Μπαρόκ και Ροκοκό ως υφολογικές έννοιες στην ελληνική προεπαναστατική δραματολογία», στον τόμο: *Πορείες και σταθμοί. Δέκα θεατρολογικά μελετήματα*, Αθήνα 2005, σσ. 13-39), ή εξετάζονται προσεκτικά οι απολήξεις της «αισθηματικής λογοτεχνίας» στην ελληνική δραματολογία πριν και μετά το 1800, ή αναλύεται χωρίς εννοιολογικούς ακροβατισμούς η ιδιάζουσα φύση του ελληνικού Ρομαντισμού του 19^{ου} αιώνα, μέσα στις πολλές διαβαθμίσεις και μεταβάσεις του προς τον

Κλασικισμό. Συμπερασματικά μπορεί να πει κανείς το εξής: «Η μονογραφία της συναδέλφου Άννας Ταμπάκη δίνει, επαναλαμβάνω, μια εικόνα μιας θεατρικής ιστορίας της νεώτερης Ελλάδας, με τις νέες προδιαγραφές της ιστοριογραφίας, ιδιαίτερα της θεατρικής στην ελληνική περίπτωση, που θα εκπονηθεί στο μέλλον με βάση τα νέα πληροφοριακά δεδομένα, τις αυξημένες μας γνώσεις για τις θεατρικές παραστάσεις του παρελθόντος και τη μελέτη περισσότερων κειμένων που έχουν ανευρεθεί και εκδοθεί, καθώς και με τα νέα αισθητικά, υφολογικά και ιδεολογικά κριτήρια που έχουν πλέον διαμορφωθεί, δεδομένα και κριτήρια που θα αποκαταστήσουν τις εν πολλοίς ξεπερασμένες σήμερα και συχνά αλλοπρόσβαλλες αισθητικά προσεγγίσεις των κλασικών ιστοριογράφων του νεοελληνικού θεάτρου. Η ανοιχτή μορφή της περιήγησης και η χαλαρή δομή της αφήγησης, οι επιλογές στην εστίαση της ερευνητικής προσοχής και η ανάλυση προσεκτικά επιλεγμένων παραδειγμάτων προάγουν τη συζήτηση για επιμέρους θέματα αλλά και τη συνολική εικόνα των εξελίξεων και λειτουργούν ως επιθυμητό κίνητρο για μια περαιτέρω εντατικοποίηση των σχετικών αναζητήσεων και ζυμώσεων» (σσ. 18 εξ.).

Ως εισαγωγή λειτουργεί ένα μελέτημα με τίτλο «Συνέχεια και τομές στην ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου (17ος – 19ος αι.)» (σσ. 21 εξ.), που βασίζεται σε ανακίνωση στο Α' Πανελλήνιο Θεατρολογικό Συνέδριο το 1998 (Πρακτικά Α' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου «Το Ελληνικό Θέατρο από τον 17ο στον 20ό αιώνα», Αθήνα 2002, σσ. 49-55. Το Πρώτο Μέρος της μονογραφίας αφιερώνεται στον «μακρύ» 18ο αιώνα (έως το 1821) και το Δεύτερο ασχολείται με τον 19ο αιώνα έως το 1880 περίπου. Το Πρώτο Μέρος συμπεριλαμβάνει δύο κεφάλαια, το Δεύτερο τέσσερα. Το Πρώτο Κεφάλαιο τιτλοφορείται «Ιστορία της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου», ασχολείται συγκεκριμένα με το προεπαναστατικό θέατρο, και δίνει ένα Forschungsbericht για τα επιμέρους θέματα: επιβιώσεις του κρητικού θεάτρου, Διαφωτισμός και Φαναριώτες, για να επικεντρωθεί ύστερα στις μεταφράσεις: Μολιέρος (σσ. 49 εξ., βλ. τη μονογραφία της Ο Μολιέρος στη φαναριώτικη παιδεία, Αθήνα 1988 και το άρθρο «Φαναριώτικες» μεταφράσεις έργων του Μολιέρου. Το χφ. ΠΙ.284 της Βιβλιοθήκης 'Μ. Eminescu' του Ιασίου», Ο Ερασιστής 21, 1997, σσ. 379-382), Μεταστάσιος (σσ. 65 εξ., βλ. Εισαγωγή στον Γ' τόμο της σειράς Ρήγα Βελεστινλή, Άπαντα τα Σωζόμενα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2000) με ανάλυση των Ολυμπίων του Ρήγα, Γκολτσόνι (σσ. 84 εξ., *Le théâtre néohellénique*, ό. π., σσ. 409-416), Σατιρικά πρωτότυπα κείμενα (σσ. 94 εξ., βλ. τώρα Β. Πούγχερ: «Κληρικές και φαναριώτικες σάτιρες του ελληνικού προεπαναστατικού θεάτρου (1690-1920): Μια πρώτη συνολική αποτίμηση», στον τόμο: Σταθμίσεις και ζυγίσματα. Δέκα θεατρολογικά μελετήματα, Αθήνα 2006, σσ. 125-156) με ανάλυση κυρίως της Κωμωδίας Νέας της Βλαχίας (βλ. Α. Ταμπάκη: «Στην χορεία των αντιφίλοσφον. Σάτιρα και κριτική της επιστήμης στα χρόνια του Διαφωτισμού», Μνήμη Άλκη Αγγέλου. Τα άφθονα σχήματα του παρελθόντος. Ζητήματα της πολιτισμικής ιστορίας και της θεωρίας της λογοτεχνίας, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 437-450).

Το δεύτερο κεφάλαιο έχει τον τίτλο «Εκκόλαψη της σκηνικής εμπειρίας» (σσ. 121 εξ.) και ξεκινάει με το ιησουτικό θέατρο στην Πόλη, περνάει ύστερα στη Σμύρνη (σσ. 124 εξ.) γυρίζει στις παραστάσεις στη γαλλική πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης (σσ. 127 εξ., *Le théâtre néohellénique*, ό. π., σσ. 300-306), στις φαναριώτικες παραστάσεις στην Πόλη (σσ.131 εξ., βλ. Α. Ταμπάκη: «Μια θεατρική παράσταση στην Κωνσταντινούπολη το 1821. Η μαρτυρία του R. Walsh», *Ο Ερασιστής* 20, 1995, σσ. 256-260), και καταλήγει στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες (σσ. 134 εξ.), στην Οδησό (σσ. 140 εξ., Α. Ταμπάκη: «Το ελληνικό θέατρο στην Οδησό (1814-1818). Αθισαύριστα στοιχεία», *Ο Ερασιστής* 16, 1980, σσ. 229-238), στα Αμπελάκια (σσ. 151 εξ., *Le théâtre néohellénique*, ό. π., σσ. 335-342) και στα

Ιωάννινα (σσ. 155 εξ.).

Το δεύτερο Μέρος ξεκινάει με το τρίτο κεφάλαιο που αφιερώνεται πρώτα στην ιδέα του Εθνικού Θεάτρου στα Βαλκάνια του 19ου αιώνα (σσ. 161 εξ.) και περνάει ύστερα στα θέματα του προεπαναστατικού θεάτρου (σσ. 164 εξ.), με ιδιαίτερη έμφαση στην κωμωδία (σσ. 168 εξ., «Προσεγγίσεις του μολιερικού έργου στον ελληνικό 19ο αιώνα», στον τόμο: Πρακτικά του Α' Διεθνούς Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Γενικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας, «Σχέσεις της ελληνικής με τις ξένες λογοτεχνίες», Αθήνα 1995, σσ. 367-385, «Νεωτεριστικότητα» και ανάδυση των λογοτεχνικών και δραματουργικών κανόνων. Η Ποιητική (Γραμματικά) του Κωνσταντίνου Οικονόμου», Παράβασις 5, 2005, σσ. 353-365). Το τέταρτο κεφάλαιο αφιερώνεται στο θέατρο του Διαφωτισμού στα Επτάνησα (σσ. 187 εξ.): Tasso, Αμύντας, Μεταστάσιος, Αλφιέρι, Κάλβος (σσ. 190 εξ., *Le théâtre néohellénique*, ό. π., σσ. 239-252), Ιωάννης Ζαμπέλιος (σσ. 205 εξ., ανακοίνωση στο Διήμερο Λόγου στη Λευκάδα το 2003), Μουτζάν-Μαρτινέγκου (σσ. 219 εξ., «Οι δραματουργικές αντιλήψεις στο έργο της Μαρτινέγκου», Περίπλους 51, 2003, σσ. 82-98, Παράβασις 5, 2004, σσ. 363-375), Γουζέλης (σσ. 243 εξ., «Δημήτρης Γουζέλης: ένας 'δημοκρατικός' λόγιος στο άσμα του Διαφωτισμού», Παράβασις 4, 2002, σσ. 73-79), Μάτεϊς (σσ. 257 εξ.), για να περάσει στο τέλος σε παραστάσεις κατά τόπους: Κέρκυρα (σσ. 282 εξ., «Η πρόσληψη του Vittorio Alfieri από τον ελληνικό Διαφωτισμό: Αισθητικές & μεταφραστικές καινοτομίες στην Κέρκυρα, 1826-1827», στον τόμο: Δάφνη. Τιμητικός τόμος για τον Σπύρο Α. Ευαγγελάτο, Αθήνα 2001, σσ. 357-366), Κεφαλονιά (σσ. 289 εξ.), Κίθηρα (σσ. 290 εξ.). Το πέμπτο κεφάλαιο ξεκινάει με μια θεματική ενότητα «Η μετάβαση προς το εθνικό δράμα» (και αναλύει ως παράδειγμα τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο του Ζαμπέλιου (σσ. 294 εξ.). Συνεχίζει με την ενότητα «Μια συζήτηση για το ιταλικό μελόδραμα», παίρνοντας αφορμή από το περιοδικό Τοξότης του Θεόδωρου Ορφανίδη (σσ. 310 εξ., «Ο τοξότης' του Θεόδωρου Ορφανίδη: μια συζήτηση για το ιταλικό μελόδραμα», στον τόμο: Πρακτικά Β' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου «Σχέσεις του νεοελληνικού θεάτρου με το ευρωπαϊκό. Διαδικασίες πρόσληψης, στην ιστορία της ελληνικής δραματολογίας από την Αναγέννηση ως σήμερα», Αθήνα 2004, σσ. 121-127), για να κλείσει με τις σύντομες θεματικές ενότητες «Μεταεπαναστατικό ρεπερτόριο» (σσ. 324 εξ.), «Ξένοι ρομαντικοί συγγραφείς» (σσ. 326 εξ.) και «Ρομαντικές θεωρίες» (σσ. 328 εξ., «L'impact de la pensée et de l'œuvre de Victor Hugo en Grèce (ca 1830-1880)», *Folia Neohellénica* 7, 1985-86, σσ. 160-177). Το έκτο κεφάλαιο αφιερώνεται αρχικά στην «Κωμωδία: μεταφράσεις και πρωτότυπα έργα» (σσ. 335 εξ., «Η κριτική των ηθών στην ελληνική κωμωδία του 19ου αιώνα. Μεταφράσεις και πρωτότυπα έργα», στον τόμο: Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Λογοτεχνία και Κοινωνία: «Τα κοινωνικά φαινόμενα στις ευρωπαϊκές λογοτεχνίες του 19ου και 20ού αιώνα», Αθήνα 2000, σσ. 193-206), για να περάσει ύστερα στην «Πολιτική σάτυρα και κωμωδία ηθών» (σσ. 346 εξ.). «Εν είδει Επιλόγου» θίγονται το «Ιταλικό μελόδραμα και γαλλική οπερέτα» (σσ. 350 εξ.), «Γενιά του '80: Κωμειδύλλιο, δραματικό ειδύλλιο, επιθεώρηση» (σσ. 351 εξ.), «Νατουραλισμός» (σ. 353, για κάποια διαφοροποίηση Β. Πούχρεν: «Ο 'ορθόδοξος' Νατουραλισμός στο νεοελληνικό θέατρο. Το ιστορικό μιας απουσίας», στον τόμο: Κλίμακες και διαβαθμίσεις. Δέκα θεατρολογικά μελετήματα, Αθήνα 2003, σσ. 93-118). Στα τελευταία κεφάλαια η συρραφή των επιμέρους φαίνεται πιο καθαρά. Ακολουθεί ακόμα μια Βιβλιογραφία (σσ. 355-378), τα δημοσιεύματα της μελετήτριας (σσ. 379 εξ.) και τα ευρητήρια (σσ. 383 εξ.).

Συγκεντρωτικοί τόμοι αυτής της φύσης είναι πάντα χρήσιμοι, γιατί συγκεντρώνουν τα σκόρπια και δίνουν μια εικόνα. Στην προκειμένη περίπτωση η στοχοθεσία ξεπερνά την απλή συναγωγή και προχωρεί σε μια χαλαρή σύνδεση που προοιδαίνει για μια πρώτη σύνθε-

ση πιο πειστική για το προεπαναστατικό θέατρο, και πιο ασύνδετα για τον πολυκεντρικό 19^ο αιώνα. Έτσι ο τόμος κάνει προσिता μια σειρά από νέα ιστορικά τεκμήρια και δεδομένα, πηγές και διασυνδέσεις, ανάλογα με την εξαιρετική ερευνητική εμβέλεια και τη συγγραφική ποιότητα της μελετήτριας, και δίνει ταυτόχρονα, όπως και η γαλλική διατριβή της, μια αδρή εικόνα του συνόλου της ελληνικής θεατρικής ιστορίας 1750-1850.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΕΤΡΑΚΟΥ

Η απήχηση του νεοελληνικού θεάτρου στο εξωτερικό. Μεταφράσεις – Παραστάσεις, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών / Εκδόσεις Ergo, (Παράβασις - Μελετήματα 4), Αθήνα 2005, σελ. 173, English summary, ISBN 960-8376-17-3.

Αυτή είναι μια εργασία πολύ αναγκαία. Γι' αυτό πραγματοποιήθηκε η σχετική έρευνα και στα πλαίσια ενός μεταπτυχιακού σεμιναρίου του ΤΘΣ (2002) και συμπληρώθηκε από τη συγγρ. Το πόρισμα βέβαια δεν πρέπει να είναι ακόμα εξαντλητικό ή έστω πλήρες, αλλά έως τώρα η όλη εικόνα ήταν απελπιστικά αποσπασματική. Υπήρχε μόνο η βιβλιογραφία της Ε.-Λ. Σταυροπούλου: *Βιβλιογραφία μεταφράσεων νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ΕΛΙΑ, Αθήνα 1986 και η βιβλιογραφία του Στράτου Κωνσταντινίδη για τις αγγλικές μεταφράσεις: S. Constantinidis: «Greek Theater: an Annotated Bibliography of Plays Translated and Essay Written from 1824 to 1994», *Journal of Modern Greek Studies* 14/1, 1996, σσ. 123-138. Η σχετική έρευνα στηρίχθηκε στους ίδιους τους συγγραφείς, στις μεγάλες αθηναϊκές βιβλιοθήκες, στη βιβλιοθήκη του Θεατρικού Μουσείου και στην Εταιρεία Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, σε ειδικές μελέτες, στο διαδύκτιο, αλλά και σε τυχαίες πληροφορίες. Καταγράφηκαν και δακτυλογραφημένα κείμενα και τυπωμένα σε περιορισμένη χρηστική έκδοση. Ως προς τη μεθοδολογία σημειώνεται στην εισαγωγή: «Στην παρούσα καταγραφή δεν περιλαμβάνονται παραστάσεις του εξωτερικού σε ελληνική γλώσσα είτε από ελλαδικούς θιάσους είτε από καλλιτέχνες επαγγελματίες ή ερασιτέχνες του εξωτερικού. Περιλαμβάνονται όμως παραστάσεις σε μετάφραση, ακόμα και ερασιτεχνικές, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων των συλλόγων των ομογενών. Στην απόφαση της αναφοράς τους με οδήγησαν συζητήσεις με παράγοντες των ερασιτεχνικών αυτών θιάσων, από τις οποίες διαπίστωσα ότι η ξενόγλωσση παράσταση κίνησε σε πολλές περιπτώσεις το ενδιαφέρον στους ξένους που έτυχε να τις παρακολουθήσουν και οδήγησαν σε έκδοση ή επαγγελματική ή ημιεπαγγελματική παράσταση του έργου. Δυστυχώς η πλευρά αυτή της έρευνας είναι η ελλιπέστερη, σχεδόν στοιχειώδης, εφόσον βασίζεται σε περιστασιακές επαφές και πληροφορίες. Γενικά το θέμα της τεκμηρίωσης έχει αρκετούς ασθενείς κρίκους, καθώς η καταγραφή ορισμένων μεταφράσεων ή παραστάσεων βασίζεται σε προφορική πληροφορία. Μολονότι επιστημονικά κάτι τέτοιο γενικά θεωρείται αντιδεοντολογικό, αποφασίστηκε να συμπεριληφθούν καθώς η αξιοπιστία των συγγραφέων δεν τίθεται εν αμφιβόλω και ενέχεται κυρίως η πιθανότητα του σφάλματος. Μπορεί δυστυχώς να θεωρηθεί βέβαιο ότι τέτοια σφάλματα υπάρχουν αρκετά και ίσως αποκατασταθούν στο μέλλον. Για την παραστασιογραφία σκοπεύεται προοραχώς να γίνει